

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.140>

ПРОБЛЕМА ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Лазебний А.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет
ORCID: 0000-0001-9812-6151
e-mail: a_lazebna15@ukr.net

Інгульська Д.А.,

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет
ORCID: 0009-0009-8390-0103
e-mail: dianaingulskaa@gmail.com

Лазебний А.М., Інгульська Д.А. Проблема призначення та виконання екологічної експертизи під час війни.

У цій статті аналізуються проблеми призначення та проведення екологічної експертизи в контексті воєнних дій, що є вкрай важливим в умовах сучасної реальності, коли збройні конфлікти чинять дедалі більший вплив на навколишнє середовище. Розглянуто вплив війни на екологічний стан регіону та труднощі, що виникають у процесі організації та проведення експертиз, спрямованих на оцінку цього впливу. Особлива увага приділяється правовим аспектам проведення дослідження, безпеці експертів та необхідності адаптації наявних методів до екстремальних умов бойових дій.

Особливу увагу приділено правовим аспектам екологічної оцінки у воєнний час. Зазначається, що в багатьох країнах, які пережили збройні конфлікти, законодавство не завжди передбачає чіткі процедури проведення подібних досліджень, що ускладнює їх реалізацію. Крім того, недосконала правова база може ускладнити визнання результатів досліджень як доказів у суді. Пропонується внести правки до законодавства, що регламентують деталі проведення екологічних досліджень у зонах конфліктів і забезпечують належний рівень правового захисту та підтримки експертів.

Не менш важливим є питання безпеки експертів, які проводять дослідження в контексті воєнних дій. Війна створює безліч ризиків для життя і здоров'я професіоналів. У цій статті розглядаються стратегії, які можуть бути реалізовані для захисту експертів, як-от надання спеціальної допомоги та використання сучасних технологій для дистанційного моніторингу

навколишнього середовища. Адаптація методів екологічної оцінки до екстремальних ситуацій – важливий крок до підвищення їхньої ефективності та надійності. У статті також звернено увагу на необхідність міжнародного співробітництва та координації зусиль при проведенні екологічних експертиз у зонах конфліктів. В умовах сучасної глобалізації екологічні проблеми, спричинені війною, часто виходять за межі національних кордонів і мають регіональні або навіть глобальні наслідки. Спільні дослідження, обмін даними і технологіями між державами та міжнародними організаціями можуть значно підвищити ефективність оцінок і знизити негативні екологічні наслідки збройних конфліктів. Також важливо розробити міжнародні стандарти та протоколи для гармонізації підходів до проведення таких оцінок і забезпечення їхньої об'єктивності та міжнародного визнання.

Ключові слова: екологічна експертиза, воєнні дії, екологічна безпека, екологічні злочини, правове регулювання, адаптація методів.

Lazebnyi A.M., Ingulska D.A. The problem of appointment and implementation of environmental expertise during the war.

This article discusses the issue of appointing and conducting environmental impact assessments in the context of military operations, which is extremely important in the modern world, where armed conflicts are increasingly affecting the environment. Analyzed how war affects the ecological state of the territories, as well as the difficulties encountered in organizing and conducting expert assessments aimed at assessing the environmental impact of military operations. The main issues discussed include legal issues

of conducting research, ensuring the safety of experts and the need to adapt existing methods and techniques to extreme conditions.

Particular attention is paid to the legal aspects of environmental assessment in wartime. It is noted that in many countries that have experienced armed conflicts, legislation does not always provide for clear procedures for conducting such studies, which complicates their implementation. In addition, an inadequate legal framework may complicate the recognition of research results as evidence in court. It is proposed to amend the legislation to regulate the details of environmental research in conflict zones and ensure an adequate level of legal protection and support for experts.

Equally important is the issue of the safety of experts conducting research in the context of military operations. War creates many risks to the life and health of professionals. This article discusses strategies that can be implemented to protect experts, such as providing special assistance and using modern technologies for remote environmental monitoring. Adapting environmental assessment methods to extreme situations is an important step towards increasing their effectiveness and reliability. The article also draws attention to the need for international cooperation and coordination of efforts in conducting environmental assessments in conflict zones. In today's globalized world, environmental problems caused by war often transcend national borders and have regional or even global implications. Joint research, data and technology sharing between states and international organizations can significantly improve the effectiveness of assessments and reduce the negative environmental impacts of armed conflict. It is also important to develop international standards and protocols to harmonize approaches to conducting such assessments and ensure their objectivity and international recognition.

Key words: environmental expertise, military operations, environmental safety, environmental crimes, legal regulation, adaptation of methods.

Постановка проблеми. Проведення екологічної експертизи під час війни є надзвичайно важливим питанням з огляду на зростаючу кількість збройних конфліктів, що мають серйозний вплив на екологічну ситуацію в постраждалих районах. Війна спричиняє масштабні руйнування довкілля, включно із забрудненням води, повітря і ґрунту, знищенням природних ресурсів і біорізноманіття. Однак організація та проведення екологічних експертиз у таких ситуаціях стикаються з низкою проблем, включно з правовою невизначеністю, небезпекою для фахівців, нестачею фінансування та технічними труднощами. Це ускладнює реєстрацію екологічних зло-

чинів та оцінку наслідків військових операцій, які, своєю чергою, загрожують навколишньому середовищу і здоров'ю населення в зонах конфліктів. Тому необхідно розробити нові підходи до екологічної оцінки, адаптовані до умов війни, а також правові та організаційні механізми, що сприятимуть ефективному виконанню роботи.

Мета дослідження. Проаналізувати питання, пов'язані з призначенням і проведенням екологічної експертизи у воєнний час, розробити рекомендації щодо підвищення її ефективності. Завдання цієї роботи – виявити основні труднощі та ризики, з якими стикаються фахівці, а також вивчити правові та методологічні аспекти цієї діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Питання оцінки стану довкілля під час війни, зокрема в Україні, є відносно новою темою в наукових дослідженнях. Проте вже проведено безліч досліджень, присвячених екологічним наслідкам війни та воєнних дій. З огляду на сучасні реалії, що склалися внаслідок війни в Україні, дослідження з екологічної експертизи, спрямовані на вивчення впливу воєнних дій на довкілля, мають велике значення. Заслугує на увагу В.В. Добровольський, який вивчив правові аспекти екологічної експертизи та можливі ризики для довкілля. Однак у сучасній літературі не приділяється достатньої уваги питанням, пов'язаним із безпосереднім проведенням екологічної експертизи у воєнний час.

Виклад основного матеріалу. Питання проведення екологічної експертизи під час війни є вкрай важливим у зв'язку зі складною ситуацією, в яку потрапляють навколишнє середовище і суспільство. Військові дії чинять значний вплив на екологічну обстановку, призводять до забруднення ґрунту, води та повітря, руйнування природних екосистем. Особливо це стосується районів, де ведуться активні бойові дії і руйнуються інфраструктурні об'єкти, зокрема хімічні, металургійні та енергетичні підприємства. Під час воєнного конфлікту шкода навколишньому середовищу може бути тривалою і незворотною, тому необхідно ретельно оцінити ситуацію і виробити рекомендації щодо відновлення екологічного балансу.

Багато територій, на яких проводять екологічну оцінку, розташовані в зонах бойових дій, що тривають, або в районах, які, хоча й були нещодавно звільнені, все ще становлять небезпеку через міни і боєприпаси, що не розірвалися. Це наражає фахівців на великий ризик, оскільки вони можуть зіткнутися з небезпеками під час роботи. Крім того, доступ у такі райони сильно обмежений. Це пов'язано з тим, що навіть після закінчення бойових дій ці райони не завжди вдається швидко розмінувати або безпечно проникнути туди фахівцям.

Ще одна проблема – технічні труднощі, пов'язані з проведенням екологічних оцінок. Зокрема, транспортування обладнання, необхідного для проведення аналізу, може бути ускладнене, а постачання матеріалів і ресурсів, необхідних для роботи експертів, можуть бути порушені. У деяких районах лабораторії можуть бути зруйновані або пошкоджені наявна інфраструктура, що ускладнює проведення оцінок у польових умовах. Ці труднощі вимагають застосування інноваційних підходів, таких як методи дистанційної екологічної оцінки з використанням безпілотників і супутникових знімків. Цей підхід дає змогу отримати попередні дані без необхідності фізичної присутності експертів на місці, але обмежений тим, що не завжди дає змогу провести точний хімічний аналіз або відібрати проби ґрунту та води для детального дослідження.

Ще одним важливим елементом проблеми є правове регулювання екологічних оцінок у воєнний час. Ані національне, ані міжнародне право не містить у чинному законодавстві чітких правил і процедур, які регулювали б процес проведення екологічних експертиз у воєнний час [2]. Це означає, що багато оцінок не можуть бути замовлені через відсутність правової бази або їхні результати не можуть бути визнані дійсними через відсутність відповідних нормативних документів. У деяких випадках рішення про проведення екологічних експертиз можуть ухвалювати органи місцевого самоврядування або інші відповідальні структури, але такі рішення часто не мають чіткої правової основи, що ускладнює використання результатів експертиз у судових розглядах, особливо при переслідуванні екологічних злочинів.

На міжнародному рівні питання про екологічні злочини під час війни поки що не має чіткого регулювання. Хоча існують міжнародні конвенції та договори, спрямовані на захист довкілля під час збройних конфліктів, як-от Женевські конвенції, вони не містять достатньо конкретних норм, що регулюють процес екологічної оцінки [3]. Низка країн, зокрема й Україна, намагалися привернути увагу міжнародної спільноти до проблеми руйнування довкілля під час війни та закликали до розроблення нових міжнародних стандартів у цій сфері. Однак на сьогодні не існує єдиного підходу до вирішення цієї проблеми, що значно ускладнює процес документування екологічних злочинів і проведення екологічних експертиз на міжнародному рівні.

Не менш важливим є питання фінансування екологічних оцінок у воєнний час. Під час збройних конфліктів держави часто спрямовують свої фінансові ресурси на оборону, гуманітарну допомогу, відновлення інфраструктури та підтримку постраждалого від війни населення. Екологічні питання, незважаючи на їхню важ-

ливість, часто відсуваються на другий план, що призводить до нестачі фінансування екологічних оцінок. У цьому контексті міжнародні організації, зокрема екологічні фонди, можуть відіграти важливу роль і надати фінансову підтримку екологічним оцінкам у зонах конфліктів. Співпраця з міжнародними партнерами може стати одним із рішень для забезпечення адекватної фінансової та технічної підтримки екологічних оцінок.

Також варто звернути увагу на питання адаптації методів екологічної оцінки до військових ситуацій. Традиційні підходи, які використовують у мирний час, не завжди ефективні у воєнний, оскільки екологічна ситуація складніша [4]. Необхідно розробити нові методи, що враховують специфіку військових операцій, наприклад, сучасні технології дистанційного моніторингу та методи експрес-аналізу даних, що дають змогу швидко оцінити екологічні ризики. Наприклад, можна використовувати мобільні лабораторії для швидкого переміщення між зонами бойових дій і проведення оцінок у польових умовах. Такі мобільні рішення значно полегшують роботу фахівців-екологів, оскільки знижують необхідність транспортування обладнання на великі відстані.

Таким чином, призначення та проведення екологічних експертиз під час війни стикається з низкою проблем, включно з правовими, технічними, фінансовими та організаційними аспектами. Для їхнього ефективного розв'язання необхідно адаптувати наявні методики до нової ситуації, розробити чіткі правові норми, що регулюють процес проведення оцінок у воєнний час, а також забезпечити адекватне фінансування і підтримку з боку міжнародного співтовариства.

Призначення та проведення екологічних оцінок у воєнний час – надзвичайно складне та багатогранне завдання, що потребує не лише технічних знань, а й юридичної, фінансової та організаційної підтримки. Одна з основних проблем, з якою стикаються фахівці – це фізичні небезпеки, пов'язані з перебуванням у зоні конфлікту, що ускладнює безпечне проведення аналізу в польових умовах. Зокрема, робота в районах, де зберігається мінна небезпека, суттєво обмежує доступ до місць проведення екологічних досліджень. У цих умовах вкрай важливо забезпечити безпеку фахівців і захистити їх від небезпечних умов роботи. Для цього необхідно залучати спеціалізовані команди, які можуть проводити розмінування та надавати надійну підтримку під час проведення досліджень.

Відсутність правового регулювання процесу проведення екологічних експертиз у воєнний час – ще одна серйозна проблема [4]. Нині ні на національному, ні на міжнародному рівні не існує конкретного механізму, який би визначав

порядок проведення екологічних оцінок у зонах воєнних дій. У результаті отримані результати часто не можуть бути використані як докази в судових розглядах за фактами екологічних злочинів. Для ефективного правового регулювання в цій сфері необхідно розробити спеціальне законодавство, що визначає конкретний зміст екологічних розслідувань у воєнний час, порядок їхнього призначення та використання їхніх результатів у міжнародних трибуналах. Особливу увагу слід приділити розробці нових міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля під час воєнних конфліктів, оскільки існуючі міжнародні конвенції та угоди не враховують сучасні виклики, які постають перед екологічною безпекою в зонах конфліктів.

Ще одним важливим питанням є фінансування екологічних експертиз у воєнний час. У воєнний час державні ресурси здебільшого спрямовуються на потреби оборони, соціальну допомогу та відновлення зруйнованої інфраструктури [5]. Водночас питанням екології та безпеки часто не приділяється належної уваги, що ускладнює проведення експертних оцінок і досліджень. У цих умовах важливо знайти альтернативні джерела фінансування, наприклад, залучення міжнародної допомоги та співпрацю з неурядовими організаціями. Міжнародні фонди можуть стати важливим джерелом фінансування екологічних оцінок у зонах бойових дій, надаючи необхідне технічне обладнання та покриваючи витрати на роботу фахівців.

З огляду на технічні труднощі, що виникають під час проведення екологічних оцінок у зонах конфліктів, зростає потреба в нових технологіях і методологіях. Традиційні підходи, що використовуються в мирний час, не завжди ефективні під час і після бойових дій [6]. Наприклад, проведення повноцінного польового дослідження може бути ускладнене через ризик руйнування інфраструктури або переміщення технічного обладнання. У зв'язку з цим дедалі більше професіоналів використовують інноваційні методи дистанційного моніторингу, такі як безпілотники, супутникові знімки та мобільні лабораторії. Ці технології дають змогу отримувати дані про стан довкілля без загрози для життя фахівців і стали важливим інструментом для проведення екологічних досліджень у зонах конфліктів.

Висновки. Загалом підвищення ефективності екологічної експертизи у воєнний час потребує комплексного підходу, що передбачає адаптацію законодавства до умов воєнного часу, впровадження сучасних технологій моніторингу та оцінки стану довкілля, а також розширення співробітництва з міжнародними організаціями для надання фінансової та технічної підтримки. Такий підхід допоможе знизити екологічні ризики, спричинені війною, і забезпечити ефективне

відновлення екосистем після закінчення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правова система України в умовах воєнного стану : збірник наукових праць / за загальною редакцією О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської, М.М. Хоменка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с. URL: https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRTS_Pravova-systema-Ukrayiny.pdf (дата звернення: 15.10.2024).
2. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених Харків : Право, 2022. 390 с. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/08.12.2022_eko.pdf. (дата звернення: 15.10.2024).
3. Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Всеукраїнської науково – практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 листопада 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 276 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2023/05/zbirnyk_aktualni_pytannya_prottydyi_zlochynnosti.pdf. (дата звернення: 16.10.2024).
4. Інженерно-екологічна (екологічна) експертиза | Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. *Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*. URL: <https://kndise.gov.ua/inzhenerno-ekologichna/> (дата звернення: 17.10.2024).
5. Ринкова О.В. Види судово-екологічної експертизи та завдання, що вирішуються в ході її проведення. *Адвокат*. 2011. № 9 (132). URL: https://expertize-journal.org.ua/attachments/article/1103/adv_2011_9_6.pdf (дата звернення: 17.10.2024).
6. Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: Матер. III всеукр. наук.-практ. конф. (9 червня 2023 р. м. Львів); за ред. д.т.н. М.О. Можаява / НДЦСЕ у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Мін'юсту. Київ: видавництво Ліра-К, 2023. – 268 с. URL: https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/sudovae_kspertyza-2023-druk.pdf. (дата звернення: 17.10.2024).